

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 2023-44 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидатки юридичних наук, доцентки
ТОКАРЄВОЇ Катерини Олегівни на дисертаційну роботу КОВАЛЬЧУК
Анастасії Сергіївни на тему «Фінансово-правове регулювання платіжних
систем в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в
галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дослідження фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні є надзвичайно важливим на сучасному етапі з різних причин, які безпосередньо впливають на економічну стабільність, фінансову цілісність та загальний розвиток країни. В сучасному світі за умов активної інтеграції новітніх цифрових технологій в усі сфери суспільного життя платіжні системи також зазнають трансформацій й відіграють вирішальну роль у спрощенні транзакцій, сприянні економічному зростанню та забезпеченні цілісності фінансових ринків. На нашу думку, актуальність обраної теми дослідження підкреслюється декількома аспектами. У цьому контексті слід позначити, по-перше, що ефективне фінансово-правове регулювання платіжних систем має важливе значення для підтримки фінансової стабільності. Платіжні системи є основою будь-якої економіки, і збої або вразливості в цих системах можуть мати каскадний вплив на всю фінансову екосистему.

По-друге, як ми вже вказали, в цифрову епоху платіжні системи також зазнає змін. Вважаємо, що якісно регульована платіжна система

заохочує інновації у сфері фінансових послуг. З розвитком технологій з'являються нові способи оплати та фінтех-рішення. Належне регулювання гарантує, що ці інновації є безпечними, надійними та позитивно впливають на економічне зростання країни. Також фінансово-правове регулювання платіжних систем має адаптуватися до швидких темпів технологічного прогресу. Це включає вирішення проблем, пов'язаних з криптовалютами, технологією блокчейн та іншими новими тенденціями у фінансовому секторі.

Слід відзначити й інші, певною мірою пов'язані між собою аспекти. Зокрема, підкреслимо, що у все більш глобалізованому світі вивчення фінансово-правового регулювання набуває вирішального значення для полегшення транскордонних транзакцій. Гармонізація нормативно-правових актів з міжнародними стандартами сприяє безперешкодній фінансовій взаємодії між Україною та іншими країнами. При цьому дотримання міжнародних стандартів та найкращих практик у регулюванні платіжних систем покращує репутацію України у світовій фінансовій спільноті. Це, в свою чергу, приваблює іноземні інвестиції та сприяє економічному співробітництву з іншими країнами. До кола чинників, які підкреслюють, що дисертантка обрала сучасну та вельми актуальну тему дослідження можна віднести й те, що Національний банк України як центральний банк відіграє ключову роль у регулюванні платіжних систем. Чітко визначена нормативно-правова база дає змогу центральному банку ефективно здійснювати нагляд та управління платіжною інфраструктурою, сприяючи досягненню загальних цілей грошово-кредитної політики.

Оскільки Україна є державою, яка активно доєднується до Європейського Союзу, то європейські цінності та підходи стають першочерговим пріоритетом. Одним із таких пріоритетів для України вважаємо створення реальних умов для всіх верств населення. Говорячи про фінансову сферу, відзначимо, що держава має активно працювати над

розвитком фінансової інклюзії, це особливо важливо для забезпечення доступу до безпечних і доступних фінансових послуг для населення, яке не має доступу до банківських послуг. З урахуванням викладеного зазначимо, що дослідження фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні є своєчасним та перспективним, оскільки якісна нормативно-правова база має важливе значення для управління викликами та можливостями, що виникають у зв'язку з еволюцією платіжних систем у сучасному світі.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукові положення та висновки, представлені в роботі, є достовірними та належним чином обґрунтованими, що досягається, передусім завдяки правильному визначенню мети та завдань наукового дослідження, виваженому обранню і комплексному застосуванню загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Так, дисертанкою використані такі методи, як: діалектичний метод, історичний метод, порівняльно-правовий метод, формально-логічний метод, метод моделювання та інші. Наведене свідчить, що дисертантка на високому рівні оволоділа методологією науково-дослідної діяльності та здатна застосовувати широкий набір актуальних методів дослідження при аналізі та вирішенні складних наукових проблем.

Досягненню поставленої мети та вирішенню окреслених у роботі завдань сприяло використання доволі широкої джерельної бази, значної кількості нормативно-правових актів та наукових праць різних галузевих напрямків. Підкреслимо, що авторкою використано велику кількість іноземних джерел, що дозволяє проаналізувати різні зарубіжні підходи до різних аспектів правового регулювання платіжних систем. Список використаних джерел налічує 272 посилання. Так, дослідження спирається на науковий здобуток науковців, які присвятили свої праці різним

аспектам правового регулювання банківської діяльності, організації грошового обігу, розрахунково-касового обслуговування сфери публічних фінансів. Серед фахівців, які приділили увагу такій проблематиці слід вказати: Адабашева Т.К., Алісова Є.О., Воронову Л.К., Дмитрик О.О., Ісаєва А.М., Котенка А.М., Заверуху І.Б., Латковську Т.А., Лукашева О.А., Монаєнка А.О., Орлюк О.П., Панфілову Д.А., Пожидаєву М.А., Токареву К.О. та ін. При здійсненні дослідження використовувалися розробки науковців з загальної теорії права, низки галузевих правових наук, економічної теорії, філософії та інших суспільствознавчих наук, зокрема: Авраменко Л.В., Атаманової Ю.Є., Глібка С.В., Данильяна О.Г., Дашковської О.Р., Кривицького Ю.В., Крисоватого А.І., Махаєвої О.О., Мороза А.М., Музики І.В., Рабіновича П.М., Тарасова О.В. та ін.

Аналіз дисертаційної роботи дозволяє стверджувати, що у результаті дослідження А.С. Ковальчук досягнуто визначену мету та чітко надані відповіді на поставлені завдання. Структура дисертації є вдалою та логічною, зумовлюються метою та завданнями дослідження, дозволяє проаналізувати усі визначені проблеми. Підрозділи дисертації системно пов'язані між собою. Наукові результати дисертаційного дослідження віднайшли висвітлення у 4 статтях та 3 тезах доповідей на Міжнародних науково-практичних конференціях. Наведене свідчить про те, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації та дотримання вимог академічної доброчесності. Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог до такого виду робіт. Робота виконана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Сформульовані дисертанткою положення, висновки і пропозиції є аргументованими та логічно викладеними. У роботі порушень академічної доброчесності не виявлено.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі. Наукова новизна одержаних

результатів полягає в тому, що представлена робота є першим комплексним дослідженням механізму фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні після прийняття й введення в дію нового законодавства про платіжні послуги. За наслідками здійсненого дослідження дисертанткою особисто сформульована низка теоретичних та практичних висновків, а також рекомендацій щодо удосконалення законодавства України про платіжні системи.

З-поміж найбільш вагомих теоретичних положень, рекомендацій і висновків, які характеризуються науковою новизною, теоретичною значимістю та мають практичну цінність. Зокрема, А. С. Ковальчук уперше вказано на зміну акценту в розумінні сутності поняття «платіжна система» зі здійснення переказу коштів (як було раніше) на виконання платіжних операцій (новий підхід) в перебігу оновлення національного законодавства України в сфері надання платіжних послуг (с. 8, с. 90). Дисертантка наголошує на тому, що такий підхід впроваджено з прийняттям Закону України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року № 1591-IX. При цьому аналогічно змінено наголос у п. 8 ст. 4 закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III, де відпочатку до фінансових послуг відносився «переказ коштів», а на цей час за чинною редакцією вказуються «фінансові платіжні послуги», поняття яких за змістом є ширшим ніж «платіжні операції» та «переказ коштів». Саме діяльність з надання платіжних послуг визначається як сутність платіжної системи (с. 31-32, 90 – 91).

Заслуговує на підтримку пропозиції авторки стосовно визначення поняття механізму фінансово-правового регулювання платіжних систем як сукупності взаємопов'язаних юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується стабільне впорядкування суспільних відносин в сфері надання платіжних послуг, що закріплює правовий статус їх суб'єктів,

висвітлює правову природу й окреслює коло прав та обов'язків таких осіб, визначає види та умови настання юридичної відповідальності, як інструмента запобігання вчиненню відповідних правопорушень (с. 77). Підкреслимо, що А. С. Ковальчук в роботі не просто надано визначення такого поняття, а й наведено загальну характеристику механізму фінансово-правового регулювання платіжних систем, якому властиве застосування всіх можливих видів правових норм, що вказує як на його інструментальну складність, так і гнучкість використовуваних засобів (с. 58-88). На наше переконання, осмислення та характеристика механізму фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні є однією з ключових переваг представленої дисертаційної роботи. Як вбачається, чітке розуміння сутності такого механізму дозволяє вирішити одне з головних завдань правового регулювання платіжних систем – забезпечення законності в фінансовій сфері, створення правових передумов сталого функціонування усього сектору економіки. А відтак – досягається також одне з головних конституційних завдань в економічній сфері – забезпечення стабільності грошової одиниці України – гривні (с. 79).

Серед позицій наукової новизни вбачається актуальним твердження дисертантки щодо теоретичних уявлень про періодизацію правового регулювання платіжних систем в Україні. Зокрема, вказано на подвійний характер поточного етапу юридичного впорядкування сфери платіжного ринку. Така подвійність полягає в тому, що з одного боку послідовно продовжується реалізація курсу на євроінтеграцію, поглиблення пристосування національної моделі платіжних сервісів до вимог *acquis* ЄС та міжнародних стандартів, а з іншого – здійснюється корегування законодавства відповідно до умов воєнного стану (с. 10, 57, 94). У цьому контексті слід підкреслити, що активна євроінтеграція України розпочалася саме в умовах воєнного стану. Тож, така подвійність

характеру правового регулювання сфери платіжного ринку є цілком обґрунтованим.

У продовження попередніх ідей авторки вбачаються конструктивними положення щодо визначення специфіки наступного етапу правового регулювання платіжних систем в Україні. На думку дисертантки, сутність такого етапу полягатиме у скасуванні введених обмежень у роботі платіжних систем після завершення дії режиму воєнного стану та запровадження перехідного періоду задля пристосування національних платіжних сервісів до їх функціонування як частини Єдиної зони платежів у євро (SEPA) у мирний час згідно міжнародним стандартам та післявоєнним економічним умовам (с.10, 58, 95, 179). Запропоновані прогнози вважаємо конструктивними та такими, що заслуговують на підтримку.

Крім зазначених вище положень, у роботі містяться й інші висновки і рекомендації, які в сукупності забезпечують належний ступінь наукової новизни дисертації.

Констатуємо, що дисертантці вдалося досягти поставленої мети дослідження, яка полягала у отриманні нових результатів у формі наукових висновків щодо особливостей механізму фінансово-правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з організацією та функціонуванням платіжних систем в Україні, визначення проблем правового регулювання платіжних послуг та розробка рекомендацій щодо їх подолання задля удосконалення національної моделі платіжного ринку.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Ковальчук А. С., слід зазначити, що в ній містяться дискусійні моменти, які потребують свого роз'яснення з боку дисертантки. На наше переконання, до таких дискусійних положень слід віднести:

(1) В роботі (с. 8) авторка пропонує розглядати платіжну систему як своєрідну правову форму, зміст якої висвітлюється через її складові елементи, а сутність розкривається за допомогою позначення основної функції – надання платіжних послуг. Такий підхід до вирішення проблеми визначення поняття «платіжна система», є цікавим та відмінним від інших більш традиційних наукових платформ, проте не виглядає беззаперечним та безсумнівним, оскільки пов'язаний з застосуванням категорії «правова форма», розуміння якої все ще залишається дискусійним. Тому таке положення дисертації необхідно розглядати як ймовірне та таке, що може бути заперечене з позицій загальної теорії права.

(2) У дисертації матеріал викладається логічно, послідовно відповідно до сформованого плану дослідження з використанням широкої джерельної бази. Загалом використання наукових публікацій, нормативно-правових актів та інших матеріалів дисертанткою є обґрунтованим та таким, що зумовлюється завданнями дослідження. Але під час висвітлення особливостей фінансово-правового регулювання платіжних сервісів Державної казначейської служби України (підрозділ 2.2 дисертації, с. 128-133) авторка навела повний текст п. 4 Положення про цей центральним органом виконавчої влади, яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 215. Убачається, що для розкриття правового статусу ДКС України не було потреби у такому детальному відтворенні положень відповідного акту законодавства. Тим більше, що в подальшому дисертантка досить обґрунтовано та слушно здійснює поділ повноважень Державної казначейської служби Україна на 8 груп у залежності від їх функціонального наповнення та спрямованості.

(3) При дослідженні фінансово-правових засад функціонування платіжних систем в окремих сферах публічних фінансів дисертантка слушно вказує на щонайменше три утворені державою платіжні системи, які мають системоутворююче значення для платіжної інфраструктури

України, а також менш значущі платіжні системи, які створюються державними банками та небанківськими установами (с. 113). Але в основному акцент усе ж таки робиться на СЕП НБУ, як головному платіжному сервісі України та внутрішній платіжній системі Державної казначейської служби України, тоді як увага іншим утвореним державою платіжним системам («Швидка копійка», «Поштовий переказ», «PrivatMoney») майже не приділяється. Робота могла б мати ще більшу практичну значимість, якщо було б розкрито особливості правового регулювання утворення та функціонування таких систем.

(4) Під час розгляду питання про класифікацію платіжних систем дисертантка слушно вказує на системи альтернативних грошових переказів (САГП), таких як хавала, хунди, фін чиєн, фо кьюан тощо, які у своїй більшості не мають державної легітимації, юридично не оформлюються або приховують свою основну діяльність за іншими видами економічних операцій. При цьому висловлюється пропозиція щодо необхідності пошуку шляхів їх залучення в сферу офіційної економіки, визначення умов легалізації, можливо навіть через податкову амністію по отриманим доходам (с. 110-111). Дійсно, така проблема є вагомою, вона виходить за межі національної юрисдикції окремої країни, має міжнародний характер. Проте, авторка не пропонує (крім вказівки на податкову амністію по отриманим доходам) яких-небудь реальних заходів, що можуть привести до легалізації систем альтернативних грошових переказів. Тому необхідно висловити сумнів стосовно можливості їх залучення в сферу офіційної економіки. Основним напрямом запобігання функціонуванню САГП, крім встановлення заборони, убачається розвиток системи офіційних платіжних сервісів, їх доступності для споживачів та низькій вартості послуг.

(5) У роботі широкий застосунок має термін «інфраструктура», який нібито і є загальнозрозумілим та широковживаним, однак може мати й

спеціальне значення. У дисертації не міститься пояснення того, в якому значенні застосовується такий термін. Це є важливим з огляду на введення авторкою в науковий оборот таких нових категорій як «публічно-фінансова платіжна інфраструктура «СЕП НБУ-ДКСУ», специфічна платіжна субінфраструктура «ДКСУ-банки», які є інтуїтивно зрозумілими, але все ж таки окремо не обумовленими.

Водночас підкреслимо, що наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Ковальчук Анастасії Сергіївни. Аналіз роботи довів, що наукова праця має належний ступінь наукової новизни, а її результати можуть бути застосовані у науково-дослідній сфері, законотворчій та правозастосовчій діяльності, освітньому процесі.

Загальний висновок. Дисертація «Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні» відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Ковальчук Анастасія Сергіївна – заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

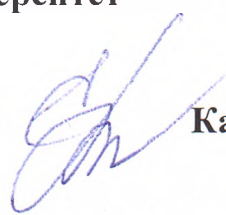
завідувачка кафедри права

Закладу вищої освіти

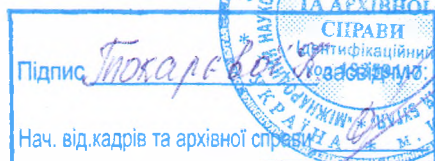
«Міжнародний науково-технічний університет

імені академіка Юрія Бугая,

кандидатка юридичних наук, доцентка

Катерина ТОКАРЄВА

Катерина Оларько